

Дүйсенова С.М.¹, Омарова Ә.Т.², Сұлтанова А.М.³

¹аға оқытушы, e-mail: sofia.duisenova@kaznu.kz

²Ph.D, аға оқытушы, e-mail: omarova.ase@mail.ru

³аға оқытушы, e-mail: sultanova8012@gmail.com

әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

СТУДЕНТТЕРДІҢ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ САЛАСЫНДАҒЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМУДЫҢ ФАКТОРЛАРЫ

Бүгінгі күні нақты заманауи оқыту, кәсіби және тұлғалық қалыптасу, сонымен қатар, қазақ жастарының біліммен және ғылыммен айналысуы, яғни олардың ғылымға деген қызығушылықтарын арттыру заман талабы болып отыр десек те болады. Осыған орай студент жастарды ғылымға мотивациялау өзекті мәселе болып табылады. Мақаланың мақсаты ғылыми-зерттеу жүргізу жұмысында студенттердің белсенділігін дамытуға әсер етуші факторларына талдау жасау болып табылады. Қазақстандық студенттердің ғылыми мотивациясын кешенді зерттеу мәселесіне байланысты, қазақстандық білім беру жүйесінің жағдайын, әлеуметтік-еңбек қатынас саласын, еңбек саласындағы мотивациялар мен құндылықтық артықшылықтар мәселелерін қоса анықтайтын зерттеудің қажеттілігі туындап отыр. Зерттеліп отырған тақырыптың өзектілігі, сонымен қатар студенттік жастардың құндылықтық бағыттары мен ғылыми мотивацияларын зерттеу, қазақстандық қоғамның дамуының қазіргі әлеуметтік-экономикалық жағдайындағы жастардың кәсіби өздігінен айқындалуы мен кәсіби дайындықтың жоғары білім алудағы артықшылықтар қатынасындағы өзгерістерді айқындаудың құралы ретінде қолданылып отыр. Осыған орай орнаған жағдайларға байланысты, әрине ғылыми қызметтің мотивациясының құрылымы мен бағыттарының ауысуы, енді бұл мәселені жаңа қазіргі мәтінде зерттеуге қажеттілік тудырып отыр. Мақалада берілген мәселені әлеуметтанулық талдау барысында келесідей зерттеу тұжырымдамасын жасауға болады: ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізуде институционалды жағдайды өзгерту қажет (зерттеудің сапасын, академиялық және кәсіби тұтастық, оқу орнынан кейінгі білім бағдарламасында зерттеушілерді тәжірибелік дайындыққа бағыттау), сондай-ақ, ғылым саласындағы жастарды қолдау мақсатында мемлекеттік және мемлекеттік емес инвестициялық институттарды дамыту қажет. Нақтырақ айтар болсақ, ғалым мамандарды дайындау сапасына деген талапты күшейту магистратураға қабылдауға қайта қарау амалдарының қажеттілігіне апарады. Өз кезегінде, негізгі білім бағдарламаларының құрылымдары өзгеріске бағытталады: ғылыми-зерттеуді құраушылардың үлесі көбейеді; магистранттар мен докторанттармен жұмыс істейтін оқытушылардың академиялық жүктемесі азаяды; шет тілі бойынша коммуникативті дайындау деңгейінің жіктелуі; арнайы курстардың инновациялық менеджмент бойынша кіріспесі. Мақаланың тәжірибелік мәні студенттердің ғылымдағы жеке-тұлғалық күшін жүзеге асыруға арналған баулу жаңа идеяларды тудыруға, белгілі бір әлеуметтік тәжірибе және оларды жүзеге асыруға арналған институционалды орта болуы шарт. Ғылым жолындағы студенттер тек инновациялық белсенді қолдау ғана емес, сонымен бірге, кәсіби тәлім-тәжірибесі мен құндылықтарын өзгерту қажет.

Түйін сөздер: ғылым, студент жастар, жоғары білім, шығармашылық белсенділік.

Duisenova S.M.¹, Omarova A.T.², Sultanova A.M.³

¹ senior lecturer, e-mail: sofia.duisenova@kaznu.kz

²Ph.D, senior lecturer, e-mail: omarova.ase@mail.ru

³ senior lecturer, e-mail: sultanova8012@gmail.com
al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty

Factors of Students' Creative Activity Development in the Scientific and Research Fields

Current modern education, professional development and personal development, as well as the education and science of Kazakhstan's youth and their interest in science are a requirement of the present day. In this respect, the students' motivation for science is topical. The purpose of the article is to analyze the factors that influence the development of students' activity in research work. Because of the complex study of the motivation of Kazakhstani students, it is necessary to study the state of the Kazakh education system, social and labor relations, motivational and value privileges in the workplace. The relevance of the topic is also used as a tool for studying the values and scientific motivation of student youth, the professional self-determination of youth in the current socio-economic development of Kazakhstan society, as well as changes in the priorities of vocational education in higher education. The structure and direction of the scientific motivation change activity, now requires a new study of the subject under consideration. The urgency of the problem is to find the most effective way to satisfy new needs of the society for specialists, motivation of young specialists and specific features of various social groups of Kazakhstan's youth, all factors that reflect the features and directions of scientific motivation in the course of research should be taken into account to solve this problem. In the sociological analysis of this issue, the following research concept can be developed: the need for a deep understanding of the theoretical and empirical understanding of the current state of Kazakh students as a socio-demographic group that influences the development of key areas of public life; the need for social comprehensive knowledge of the status and motivation of students in their research activities, based on social technological direction, the need to develop a tool for managing the scientific motivation of students, as well as the need for practical judgments in the management of the field motivation of demand and motivation. The practical essence of the article is that students should be able to create new ideas for the realization of their personal power in science, to have an institutional environment for certain social practices and their implementation. Students in the field of science should not only be innovative, but also change their professional experience and values.

Key words: educational strategies, student youth, higher education, creative activity.

Дүйсенова С.М.¹, Омарова А.Т.², Султанова А.М.³

¹старший преподаватель, e-mail: sofia.duisenova@kaznu.kz

²Ph.D, старший преподаватель, e-mail: omarova.ase@mail.ru

³старший преподаватель, e-mail: sultanova8012@gmail.com

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы

Факторы развития творческой активности студентов в научно-исследовательской сфере

На сегодняшний день современное образование, профессиональное развитие и развитие личности, а также образование и наука казахстанской молодежи и их интерес к науке являются требованием современности. В этом отношении актуальна мотивация студентов к науке. Цель статьи – проанализировать факторы, влияющие на развитие деятельности студентов в исследовательской работе. Из-за сложного изучения мотивации казахстанских студентов необходимо исследовать состояние казахстанской системы образования, социальные и трудовые отношения, мотивационные и ценностные привилегии на рабочем месте. Актуальность темы также используется как инструмент для изучения ценностей и научной мотивации студенческой молодежи, профессионального самоопределения молодежи в нынешнем социально-экономическом развитии казахстанского общества, а также изменений в приоритетах профессионального образования в высшем образовании. С учетом обстоятельств, конечно, изменение структуры и направления мотивации научной деятельности теперь требует нового исследования рассматриваемого предмета. Актуальность проблемы – найти наиболее эффективный способ удовлетворить новые потребности общества на специалистов, мотивацию молодых специалистов и специфических особенностей различных социальных групп казахстанской молодежи. Для решения этой проблемы необходимо учитывать все факторы, которые отражают особенности и направления научной мотивации в ходе исследования. В социологическом анализе этого вопроса может быть разработана следующая концепция исследования: необходимость глубокого понимания теоретического и эмпирического понимания нынешнего состояния казахстанских студентов как со-

циально-демографической группы, которая влияет на развитие ключевых областей общественной жизни; потребность в социальных всесторонних знаниях о статусе и мотивации студентов в их исследовательской деятельности; на основе социально-технологического направления, необходимость разработки инструмента для управления научной мотивацией студентов, а также необходимость практического суждения в управлении полем мотивации спроса и мотивации. Практическая сущность статьи заключается в том, что студенты должны иметь возможность создавать новые идеи для реализации своей личной власти в науке, иметь институциональную среду для определенных социальных практик и их реализации. Студенты в области науки должны не только быть новаторскими, но и менять свой профессиональный опыт и ценности.

Ключевые слова: образовательные стратегии, студенческая молодежь, высшее образование, творческая активность.

Кіріспе

Еліміздегі мемлекеттік саясаттың басты басымдықтары адам капиталын дамыту, халықтың өмір сүру деңгейі мен сапасын арттыру болып табылады. Осы мақсатта жүзеге асырылып отырған әлеуметтік бағдарламалар білім мен ғылымның сапасын жоғарылатуға, табыс деңгейін арттыруға және жалпы азаматтардың қазіргі қоғам талабына сай тұлға болып қалыптасуына бағытталған. Қазақстандық жастардың түрлі әлеуметтік тобының спецификалық ерекшеліктерін, қоғамның мамандарға деген жаңа сұраныстары мен жас мамандардың мотивацияларын қанағаттандырудың тиімді жолдарын іздеу бұл мәселені өзектендіріп отыр. Бұл мәселені шешу үшін зерттеу барысындағы ғылыми мотивацияның ерекшеліктері мен бағыттарын көрсететін анықталған факторлардың барлығын ескеру қажет. Осыған орай, зерттеу жұмысы тақырыбының өзектілігі мыналармен: біріншіден, қоғамдық өмірдің маңызды салаларының дамуына әсер етуші әлеуметтік-демографиялық топ ретінде, қазақстандық студент жастардың қазіргі жағдайын теориялық және эмпирикалық терең түсінудің қажеттілігімен; екіншіден, студенттік жастардың ғылыми қызметіне байланысты олардың құндылық бағыттары мен мотивацияларының жағдайы туралы әлеуметтік кешенді білімнің қажеттілігімен; үшіншіден, әлеуметтік-технологиялық бағыт негізінде студент жастардың ғылыми мотивациясының қалыптасуын басқарудың құралын және ғылыми қызметтің сұраныс-мотивациялық саласын басқару бойынша тәжірибелік пікірлерді жасаудың қажеттілігімен негізделеді.

Әдіснамалық талдау

Студенттердің ғылыми-зерттеу жұмысының (СҒЗЖ) шығармашылық белсенділігі көбінесе ол студенттердің ғылыми жұмы-

сы қалай ұйымдастырылғандығына, олардың белсенді мүшелері ынталандырудың қандай түрлері мен әдістерімен тәжірибеленетіндігіне байланысты болып табылады. Бір қатар мамандар студенттердің оқу-зерттеулік жұмысы феноменін жоғары оқу орнындағы СҒЗЖ негізі ретінде қарастыруды жөн санайды. О.Б. Сиротининаның, М.Л. Кацтың, А.Г. Финкельдің, С.Н. Семихатовтың, Т.П. Рябованың, В.А. Гуцакидің, А.Ф. Эсауловтың және басқа да авторлардың еңбектерінде оқу үдерісінің шеңберінде студенттердің оқу-зерттеулік жұмыстарының түрлі формалары талданады, яғни тәжірибелік және зертханалық сабақтар, курстық және дипломдық жұмыстар, арнайы семинарлар, тәжірибе (практика), далалық экспедициялар және т.б. Ал В.В. Балашов СОЗЖ «студенттердің ғылыми-зерттеулік жұмыстары ол жалпы оқу үдерісінің құрамы» деп анықтама берген. Мұндай қызмет түріне студенттерді оқыту бағдарламасы мен оқу жоспарлары енгізілген жұмыстары жатады және олар міндетті түрде іске асырылады. Олар студенттердің жалпы ғылыми-зерттеулік қызметке деген қызығушылықтарын дамыту үшін жасалады (Балашов В.В. 1997).

Студенттер аудиторлық және өзіндік сабақтарында ғылыми жұмыстың талдаулық, қойылымдық, ізденушілік және синтезделетін элементтерін игереді және ұғынады. Жоғары оқу орындарында СОЗЖ-дың мазмұны мен түрлерін, оны ұйымдастыруды оптимизациялау студенттердің ғылыми-зерттеу жұмыстарының сапасын жоғарылату мен дамытуға итермелейтін фактор болып табылатындығын бәрі мойындайды. Бірқатар зерттеулердің саны студенттердің ғылыми-зерттеу жұмыстарын зерттеуге бағытталған. Р. Леньковтың, А. Момотаның, М.Я. Перпердің, Л.Г. Квиткинаның, П.А. Мухинаның, Е.В. Калининаның, О.И. Алексееваның, Ю.П. Господариктің, В.С. Кагерманьянның және басқа да көптеген авторлардың еңбектерінде СҒЗЖ-ның әр қилы формалары мен түрлері және оның дамыту факторлары талданады (Леньков Р., Мо-

мот А. 2008). В.В. Балашов СҒЗҚ-ті оқу үдерісін толықтырушы деп көрсетеді. Оқу үдерісін толықтырушы немесе қосымша ғылыми-зерттеу қызметіне студенттердің ғылыми-зерттеу қызметіне қатысуы мен ғылыми жұмыстары жатады, яғни оқу үдерісіне және оқу жоспарының шеңберіне кірмейтін өздігінен жасалатын ғылыми қызметтерін жатқызсақ болады. Оқу үдерісін толықтыратын СҒЗҚ түрлерінің арасында, оларды жүзеге асыру бойынша ерекшеліктер мыналар:

1. Студенттердің жеке ҒЗЖ (ғылыми-зерттеу жұмысы) және олардың ғылыми үйірмелер мен топтардың жұмыстарына қатысуы;

2. СҒЗҚ жүйесінің топтасқан ғылыми-техникалық іс-шаралары;

3. СҒЗҚ жүйесінің сайыстық ғылыми-техникалық іс-шаралары.

Студенттердің оқумен қатар қатыса алатын ғылыми-зерттеу жұмыстары жиынтығын, жоғары оқу орнының ҒЗЖ тақырыптық жоспары бойынша жүзеге асатын ғылыми жұмыстар құрайды. Студенттердің ғылыми-зерттеу жұмыстарын белсендіретін факторлардың бірі ол жоғары оқу орнындағы СҒЗЖ ұйымдастырудың түрі болып табылады. Е. Володарская мен С. Лебедев жоғары мектепте ғылыми-зерттеуді ұйымдастырудың мәселелерін «Ғылыми қызметті басқару (әлеуметтік-психологиялық аспектілері)» атты мақалада қозғайды. Онда қазіргі жағдайда ғалымдар ұжымының қызметті тиімді басқаруы ғылыми алға басудың маңызды алғышарты болатындығы жайлы жазылған. Мұнда сонымен қатар зерттеуші ұжымға жас ғалымдардың бейімделуі мәселелері де қозғалған. Мақала авторларының ғылыми ұжымды басқару мен жүйелеуді оптимизациялау бойынша ұсынған пікірлерін, студенттер қатысатын ғылыми топтарда да толығымен қолдануға болады (Володарская Е., Лебедев С. 2001). А. Ракитов пен Л. Романкованың «Жоғары мектеп кадрлары: жастар саясаты» зерттеуінде қазіргі ғылыми зерттеулерді инфрақұрылымдық қолдау сияқты факторларға ерекше көңіл бөлген (Ракитов А., Романкова Л. 2003). Авторлардың пікірінше оған кіретіндер: қазіргі ақпараттық технологиялардың бар болуы, Интернет және дәстүрлі деректер ресурстары арқылы отандық, сонымен қатар, шетелдік барлық қажетті ғылыми ақпараттарға еркін қолжетімділік; қазіргі эксперименталды құрал-жабдықтардың бар болуы; қазіргі өндірістік технологияларға қолжетімділік, яғни ғылыми және технологиялық өңдеу жасауды жүзеге асыру даласы ретінде; жоғары мамандандырылған, құзыретті және атақты ғы-

лыми жетекшілердің бар болуы; қазіргі ғылыми зерттеулерді басқару мен ұйымдастыру және оның нәтижелерін енгізу және т.б. Сонымен қатар студенттердің ғылыми-зерттеу қызметінің нормативті-құқықтық базасын жетілдіру факторы да өте маңызды болып табылады. Студенттер мен жас ғалымдардың ҒЗЖ қолдауға бағытталған қызметті координациялауға да ерекше көңіл бөлінеді. Бұл міндетті шешу ол білім беру жүйесі мен экономиканы дамытуды аймақтық және жергілікті басқару деңгейінде жүзеге асыру қажет. А. Ракитов және Л. Романкова студенттер мен жас ғалымдардың ҒЗЖ қолдауға бағытталған бірнеше іс-шаралар тізімін ұсынды. Олардың ішінде еліміздің ғылыми және технологиялық басымдықтарымен байланысты студенттердің ғылыми зерттеулері мен өңдеулерін қолдаудың негізгі мемлекеттік бағыттарының тізімін дайындау; студенттер үшін гранттар жүйесін белсенді қолдану; еліміздің алдыңғы жоғары оқу орындары, ғылыми ұйымдары мен бірлестіктерінде магистратура мен докторантурада оқу үшін жағдай жасау жолы арқылы түрлі аймақтардағы жастардың академиялық мобильділігін күшейту; еліміздің жастарына түрлі ғылыми ұйымдарда жұмыс жасау туралы саналы шешім қабылдауына мүмкіндік беретін бірыңғай ақпараттық жүйені жасау айқындалады (Миронов В.А., Майкова Э.Ю. 2004). СҒЗҚ қызмет ету жүйесіне ықпал ететін маңызды фактор, ол жоғары мектептің ғылыми қызметін қаржыландырудың толыққандылығы, тұрақтылығы мен жеткіліктілігі болып табылады. СҒЗҚ қаржыландыру мәселесін ғылымның ЖОО секторын қаржыландыру жүйесімен бірыңғай қарастыру қажет. Қазіргі таңдағы студенттерді ҒЗЖ тарту деңгейінің жеткіліксіздігі көбінесе Қазақстандағы жоғары мектептерді бюджеттік қаржыландырудың төменгі деңгейінің нәтижесі болып табылады.

В.В. Балашов (Балашов В.В. 1997) әрбір жоғары оқу орындарында СҒЗЖ жүйесі қызметінің тиімділігін арттыру үшін, студенттер мен жас ғалымдардың ғылыми-зерттеу жұмысы қорын ұйымдастыруды ұсынады. Бұл аталған қордың қаражаты студенттер мен жас ғалымдардың интеллектуалды потенциалы мен шығармашылығын дамыту үшін қолданылуы және жоғары оқу орнының жастарының ғылыми қызметін ұйымдастырушылар мен қатысушыларын ынталандыру үшін қажет. Автордың пікірінше мұндай қолдау қорлары бейкоммерциялық ұйымдар статусын және максималды салықтық төлемдерін иеленуі мүмкін. Автор студенттердің ғылыми-зерттеу жұмыстарын мо-

тивациялауды күшейту мақсатында жоғары оқу орындарында пәндік олимпиадаларды өткізуді, қазақстандық студенттік олимпиадаларға қатыстыру үшін қабілетті студенттерді анықтауды, сонымен қатар оларды шетелде оқу үшін ашық конкурстарға қатыстыруды ұсынады. Жоғары оқу орындарының, сонымен қатар студенттердің ғылыми жұмыстарының ғылыми қызметін оптимизациялаудың негізгі жолдары ол: ғылыми қызметті басқару мен ұйымдастыруды жетілдіру, жоғары оқу орындарындағы ғылымның нақты бір салаларын мамандандыру мен бірлестіру, оқытушы-профессор құрамының жұмыс уақытын рационалды қолдану болып табылады.

Қазақстанның жоғары оқу орындарының ғылыми потенциалын дамыту мен сақтау ол СҒЗҚ ынталандыру сұрақтарын шешуді талап етеді (Saduyova 2016). Жоғары оқу орындарында осы ынталандыру студенттер, оқытушылар, ғылыми және басқа да жұмысшыларды ғылыми-зерттеу қызметіне қатыстырудың негізгі механизмі болып табылады. Қазақстанның жоғары оқу орындарында қызмет істеудің қазіргі жағдайларына бейімделген, СҒЗҚ жоғары нәтижеге қол жеткізуі ол жоғары оқу орындарында СҒЗҚ ынталандыру жүйесін қолдануға септігін тигізуі қажет. СҒЗҚ ынталандырудың әрекеттілік механизмін жүзеге асыру, ол ынталандырудың нақты міндеттері мен мақсаттарын анықтауды талап етеді. Жоғары оқу орындарындағы СҒЗҚ ынталандырудың негізгі мақсаттарына мыналарды:

жоғары білімді мамандарды дайындауда олардың шығармашылық және ғылыми-зерттеу жұмысының сапасы мен деңгейін жоғарылатуды, олармен ғылыми-техникалық кәсіпкерлік пен инновациялық бизнестің негіздерінің игерілуін;

СҒЗҚ саласында жоғары оқу орындарының ғылыми және әкімшілік жұмысшыларының, оқытушылардың еңбектерінің сапасын жоғарылатуды және тәжірибесін ұлғайтуды;

жалпы Қазақстан мен оның көптеген аймақтарын ғылыми-техникалық дамытудың басымдықтарына СҒЗҚ тақырыптарын бағыттауды жатқызады.

СҒЗҚ ынталандырудың негізгі міндеттері ретінде мыналарды:

студенттерде ғылыми-зерттеу қызметінің мотивациясын қалыптастыруды;

студенттердің шығармашылық мүмкіншіліктерін ашу мен жүзеге асыру үшін жайлы жағдай жасау, олардың ғылыми-техникалық шығармашылықтарын қолдауды;

жоғары оқу орындарының кадрлық потенциалын толықтыру және ары қарай оқыту үшін, ғылыми немесе оқытушылық қызметке қабілеті бар талантты және дарынды студенттерді анықтауды;

СҒЗҚ ғылыми-техникалық іс-шараларына студенттерді қатыстырудың нәтижелілігі мен бұқаралығын жоғарылатуды;

жоғары оқу орындарының әкімшілік және ғылыми персоналын, оқытушыларды СҒЗҚ ұйымдастыру және ғылыми жетекшілік жасау үшін тиімді экономикалық және әлеуметтік алғышарттармен қамтамасыз етуді көрсетті. Сонымен қатар, жоғары оқу орындарының студенттерінің ғылыми-зерттеу қызметінің тиімділігі ол студенттердің, олардың ғылыми жұмыстарының жетекшілерінің белсендіруді ұйымдастыруына, СҒЗҚ жүйесі іс-шараларын ұйымдастырушылардың деңгейіне байланысты тәуелді болып табылады деп көрсетеді. Белсендіру ықпалын күшейту үшін СҒЗҚ ұйымдастыру жүйесін жоспарлы жетілдіру, басқаруды жақсарту, сонымен қатар оған қатысушыларды жүйелі түрде қолдау қажет. Студенттердің ғылыми белсенділігін арттыру, ол жоғары оқу орындарында осы қызмет үшін жасалған жағдайға байланысты болып табылады. Студенттердің қызығушылықтары мен мотивтерін зерттеп, яғни анықтап білмей жатып оларға қолайлы жағдай жасау ол мүмкін емес.

Шығармашылық қызметтің маңызды факторы болып, ол қозғалтқыш күш жиынтығы ретінде қарастырылатын, адамдарды белгілі бір іске талпындыратын немесе итермелейтін оның мотивациясы болып табылады деп көрсеткен. Психология ғылымында ғылыми шығармашылықтың мотивтерінің екі тобын көрсетеді, яғни ішкі және сыртқы. Ішкі мотивтер ол тұлғаның танып-білуге және дамуына деген сұраныстарына байланысты қалыптасады және оның ғылыми шығармашылыққа қатынасы бірінші орында болып табылады. Тұлғаның ғылыми шығармашылыққа қатынасында сыртқы мотивтер екінші орында, яғни оған ерекшелік емес, ол сыртқы ортаның ықпалымен қалыптасады. Қазіргі уақытта мотивацияны зерттеуде шығармашылық тұлғаларда ішкі мотивация сыртқы мотивациядан басымдырақ болып табылатындығы туралы пікірлер қалыптасатындығын анықтаған. Ішкі мотивтердің сыртқылардан басымдырақ болуы, ол адамдардың басқа мақсаттар үшін емес қызметке өздері үшін енетінін, яғни олардың жетістікке жетуінің негізгі құралы болып табылатын қатынасына байланысты туындайды деп түсіндіреді (Бережнова, Краевский 2010).

Ғылыми қызмет жағдайында ішкі талаптарға ол жұмыс барысында, интеллектуалды табысқа талпыну, мәселелерді табу мен оны шешуге деген ниет, санаға жұмыс беруде алынған қанағаттану мен қанағаттандыруды жатқызамыз. Жақшаның ішінде материалдық ақы төлеу, мансап, болашаққа талпыну және т.б. сол сияқты стимулдар қалады. Адамның ғылыми қызметінің негізіне, ол оның мотивациялық саласы ретінде тұлғалық мотивтер мен оның ғылыми еңбекке жарамдығының маңызды сипатының жиынтығы жатады. Жоғары оқу орындарындағы оқытушылар мен студенттердің мотивациялық саласының мазмұны (төменгі 1, 2) кестеде ұсынылады. Студенттердің ғылыми-зерттеу қызметіне сәйкес келетін білімі бар және түрлі персонал категорияларына жататын жоғары оқу орындарының барлық қызметкерлері қатыса алады. Зерттеуші жоғары оқу орындарындағы СҒЗҚ ықпалдандырудың қызметі мен нысандарының рөліне байланысты оларды келесідей негізгі қызмет көрсету топтарына қарай бөледі (Әбдірайымова 2011):

1. Жоғары оқу орындарындағы СҒЗҚ ұйымдастыруға жауаптылар;

2. Жоғары оқу орындарындағы студенттердің ғылыми-зерттеу жұмыстарының жетекшілері;

3. Жоғары оқу орындарында СҒЗҚ ұйымдастыруды қамтамасыз ететін бөлімшелердің жұмысшылары мен жауапкерші қызметкерлер;

4. Студенттер.

Білім беру ұйымдарындағы белсендірудің ерекше формасы оқу қызметін белсендіру болып табылады. Оқу қызметін белсендірудің түрлі формаларын жоғары оқу орындарында ғылыми-зерттеу қызметіне қатысуға және оқу пәндерін тереңірек оқып білуге тырысатын студенттерді марапаттау үшін қолдануға болады. Студенттерді белсендірудің құралы ретінде, олардың оқудағы және ғылыми-зерттеу қызметіндегі табыстары үшін марапаттаудың келесідей түрлерін ұсынады:

СҒЗҚ жүйесіндегі іс-шараларға қатысу және студенттердің ҒЗЖ нәтижелерін сынау;

оқуды ары қарай жалғастырулары және іссапарларға шығулары үшін ұсыныстар беру;

жоғары оқу орнын қысқа мерзімде тәмамдауға мүмкіншілік беру;

сынақ пен емтихандарды алдын ала тапсыруға мүмкіндік беру;

мүмкіндігі жоғарырақ және дарынды студенттерді арнайы сабақтарға қатыстыру.

1-кесте – Жоғары оқу орындары студенттерінің мотивациялық саласы

<i>Мотивтер</i>	<i>Мотивтердің сипаттамалары</i>
Өзін-өзі айқындау	Жаңа білім мен дағдыларды меңгеруге, тануға талпыну; Білімнің нақты бір саласына қызығушылық, шығармашылық ізденіс; Өзін-өзі тану; Шығармашылық өзін-өзі айқындауға және өзіндік дамытуға мүмкіндік беру.
Жетістік	Табысқа ұмтылу, мақсатқа жету; Мәселені табу мен шешуге талпыну; Оқудан және ғылыми қызметтен қанағаттану.
Тиістілік	Атақты ғалымдармен және педагогтармен қарым-қатынас; Ғылыми ұжымда жұмыс жасау.
Мәртебе	Жоғары кәсіби білім алу; Ғылыми деңгей алу; Қоғамда лайықты орынды иеленуге деген талпыныс; Жоғары ақы төлейтін жұмыс табуға, таңдалған қызмет саласында нағыз маман болуға талпыну.

Студенттердің ғылыми-зерттеу қызметін белсендіруді материалды және моральды деп бөледі. Оның пікірінше, материалдық белсендіру ол СҒЗҚ нәтижелілігін жоғарылатуға және дамытуға әсер етеді, оның негізінде барлық оның қатысушыларын материалдық қолдауға

деген объективті қызығушылықтар жатыр. Материалдық белсендіру мынадай түрде жүзеге асады: іріктемелі шәкіртақылар; қызметақы мен шәкіртақыны үстемелеу; гранттар; ақшалай сыйақылар; естелік және бағалы сыйлықтар және т.б.

2-кесте – Жоғары оқу орындарының оқытушыларының, ғылыми жұмысшыларының – СҒЗҚ жетекшілерінің мотивациялық саласы

<i>Мотивтер</i>	<i>Мотивтердің сипаттамалары</i>
<i>Жетістік</i>	Табысқа талпыну, мақсатқа қол жеткізу; Мәселені табу мен шешуге талпыну; Оқудан және ғылыми қызметтен қанағаттану.
<i>Өзін-өзі айқындау</i>	Ғылыми қызығушылық, шығармашылық ізденіс; Шығармашылық өзін-өзі айқындауға және өзіндік дамытуға мүмкіндік беру.
<i>(құрмет)</i>	Ғылыми қауымдастықтың мойындауына ие болу; Әріптестер арасында жақсы абыройға ие болуға талпыну.
<i>Туістілік</i>	Атақты ғалымдармен және педагогтармен қарым-қатынас; Ғылыми ұжымда жұмыс жасау; Жастармен қарым-қатынас.
<i>Мәртебе</i>	Кәсіби өсуге мүмкіншілік; Қоғамда жоғары әлеуметтік мәртебеге ие болуға талпыну; Жоғары мектептің ғылыми потенциалының дамуына өз үлесін қосуға ниет білдіру.

Студенттердің ғылыми-зерттеу қызметіне қатысушыларды моральды белсендіру – ол жоғары оқу орындарының жұмысшылары мен студенттерінің СҒЗҚ нәтижелілігін жоғарылату мен күшейту формасы болып табылады, яғни олардың ғылыми жетістіктерін қоғамның мойындауымен негізделеді. Материалдық сияқты моральды белсендіру де СҒЗҚ барлық қатысушыларына қолданылады. Марапаттаудың негізгі түрлері ол: алғыс хат немесе мадақтау қағазын жариялау; марапаттау; құрметті атақтарын беру; ғылыми қызметтің нәтижелерін жариялау және т.б. болып табылады. Осыған байланысты, СҒЗҚ белсендіру жүйесін қаржылай қамтамасыз ету үшін қаржыландырудың көпканалдылығының мүмкіншіліктерін, яғни бюджеттік және бюджеттік емес компоненттердің барлығын қолданған дұрыс. Қаржылай шығынды тек материалдық белсендіру ғана емес, сонымен қатар моральдық белсендірудің көптеген түрлері қажет етеді.

Талқылау

Заманауи қоғамның әлеуметтік құрылымындағы ғалымдардың орны мен рөлін қарастыру ғылымның әлеуметтік институт ретінде атқаратын қызметтерін анықтаумен байланысты. Ғылым мен оның құрылымдарының институционалды теорияларының, функционалды мәнінің негізгі тұжырымын дамытатын, әдіснамалық мақалалардың кең көлемді сұлбасы пайда болды. Оны біз П. Бурдьё (Bourdieu 1986), М. Вебер (Weber 1978), Э. Гидденс (Giddens 1993), Дэн В. (Dan 2005), Дж. Артур, А. Петерсон (James

Arthur; Andrew Peterson 2012), Л. Джон (John L. 2002), Дэвис Дж. (Davis, Dannielle Joy 2008), Т. Парсонс (Parsons 1967), М. Арчер (Archer 2013), К. Поппер (Popper 1995), П. Сорокин (Sorokin 2012) және т.б. танымал ғалымдардың еңбектерінен көре аламыз.

Қазіргі Қазақстан ғалымдарының тұжырымдамаларына талдау жасайтын болсақ, студенттердің ғылыми шығармашылығының дамуы үшін мына факторлар маңызды болып табылады, яғни авторлық куәлік түріндегі моральдық және материалдық стимулдар, көрмелерде тәжірибелі нұсқаулар мен үлгілерді демонстрациялау, дипломдар мен медальдар түрінде марапаттау; баспа өнімдерін жариялау, ғылыми-теориялық және техникалық конференцияларға қатысуға мүмкіншілік және т.б. (Abdiraiymova, 2014a).

Л.Г. Квиткинаның пікірі бойынша, студенттердің ғылыми-зерттеу қызметін белсендіру үшін аса маңызды, ол студенттердің „шынайық» дипломдық жобалармен жұмыс жасауы, яғни ғылым мен мемлекет үшін тиімді мәселелерді шешулері, сонымен қатар студенттерді кафедраның ғылыми жұмысына қатыстыру және т.б. болып табылады. Автордың көзқарасы бойынша СҒЗЖ жағдай жасаудың аса маңыздырағы болып ол студенттердің ғылыми құралдарының нәтижелерін жариялауға мүмкіншілік жасау болып табылады, яғни бұл біріншіден, жұмыстың толықтылығын көрсетеді, ал екіншіден, оны мойындаудың шынайы көрсеткіші бола алады, үшіншіден, студенттердің ғылыми қызметін ары қарай марапаттайды және белсендіреді

(Квиткина, 2002). Көптеген зерттеушілер СҒЗЖ дамуына ықпал ететін маңызды факторлар, ол жетекшілердің біліктілігі, зерттеудің деңгейі мен көлемі, студенттерді ғылыми қызметке еліктірушілік деңгейі, көптеген ғылыми ұйымдармен байланыстың болуы, студенттік ғылымды насихаттау және оқу-тәрбиелік үдерісті жетілдіру болып табылады деп есептейді (Abdikeroва 2014).

СҒЗЖ белсендірудің маңызды факторы, ол жоғары оқу орындарындағы ғылыми қызметтің экономикалық тиімділігін жоғарылату болып табылады деп есептейді. Жоғары оқу орындары базасында оқу-ғылыми-өндірістік кешен (ОҒӨК) жасау бастапқы бағыттардың бірі болып табылады деп көрсетеді. Бұл зерттеуді үлкейтуге, ҒЗЖ тақырыптарын кеңейтуге ықпал етеді, сонымен қатар өндірістегі аяқталған жұмыстарды енгізу үдерісін жылдамдатады. Оқу-ғылыми-өндірістік кешендерді жасау ол ғылыми жұмыстарды мақсатты қаржыландыруды жүзеге асыруға, ғылыми құралдарды және жалпы материалдық-техникалық базаны аса тиімді қолдануға, жоғары оқу орындарының профессор-оқытушылық құрамының ҒЗЖ қатысуын кеңейтуге әсер етеді (Abdikeroва 2012). Ю.П. Савельев, Г.И. Жерносеков, Д.Е. Тихонов-Бугров сияқты ғалымдар СҒЗЖ белсендірудің шарасы ретінде төменгі курс студенттерінің студенттік жұмыстарын қалалық және барлық одақтық байқауға қатыстыруды, студенттердің шығармашылық ұжымын ұйымдастыруды ұсынады (Аралбаева 2011). Сонымен қатар, Е.В. Кульков, А.Г. Ковалев және В.С. Минеев СҒЗЖ-ға ғылыми қызметкерлер мен ғылыми-педагогикалық жұмысшыларды тарту тәсілі ретінде олардың аттестациялау және қайта сайлау кезінде СҒЗЖ қатысу деңгейін ескеру ұсыныстары елеулі болып табылады. Авторлардың пікірі бойынша СҒЗЖ басқару мен ұйымдастырудың тиімділігін жоғарылату және белсендіру мақсатында жоғары оқу орындарында ең күшті ұйымдастырылған СҒЗЖ-ның жыл сайынғы байқауын өткізіп отыруды қажет деп есептейді (Аженов, 2007).

В. Малышевтың, М. Красильщиковтың, А. Лещенконың мақалаларында жеке оқыту бағдарламасы талданады, яғни ол дарынды студенттерді анықтауға және оларды ғылыми-зерттеулік қызметке белсендіруге бағытталады. Студенттерді жеке дайындау, ол жеке кесте бойынша оларды оқыту, яғни мұнда сынақтар мен емтихандарды мезгілінен ерте

және экстерн тапсыру құқығымен қамтамасыз ету, әрбір студентке профессорлар мен доценттер қатарынан ғылыми жетекші бөлу, ОЗЖ (оқу-зерттеу жұмысының) жеке жоспарын жасау қарастырылады. Оқытушыны белсендіру шарасы – ол әрбір студентке жеке кеңес беру үшін – 10-12 сағат оларға жүктеме қосу болып табылады (Малышев, Красильщиков, Лещенко, 1990). Қазіргі жағдайдағы Қазақстанның әлемдік білім беру кеңістігіне енуі, яғни қазақстандық жоғары оқу орындарының жаппай Болондық үдеріске енуі СҒЗЖ белсендіру мен ұйымдастырудың шетелдік тәжірибесін ұсынуда үлкен қызығушылық тудырып отыр. Ф.Л. Ратнер, М.К. Петров және басқа да бірнеше авторлар шет елдердегі студенттердің ғылыми жұмыстарын жетілдіру жағдайын зерттеген. Зерттеушілер анықтағандай, ХХ ғасырдың 60 жылдарынан бастап шет елдерде қабілетті студенттер басынан бастап дипломдық жұмыс жасамай, оның орнына диссертациялық зерттеумен жұмыс жасау енгізілген. Студенттер жеке ұжым шеңберінде, жеке жоспар бойынша оқытылады, бағдарламаға студенттерді іріктеу өте қатаң өткізіледі. Мұндай оқыту формасы ғылыми жетекшімен тығыз байланысты сипаттайды және өте тиімді болып табылады. Ерекше екіпін СҒЗЖ басқарудың тәсілі ретінде кеңестерге жасалады, тәжірибенің жоғары маңыздылығы, студенттердің конструкторлық бюросы (СКБ) және өндірістік ұйымдармен байланысы ерекше көрсетіледі (Петров 2012). Т.С. Георгиеваның мақаласында АҚШ жоғары оқу орындарының өндірістік кәсіпорындармен әрекеттесуі бойынша тәжірибесі талданады. Соңғы жылдары АҚШ-та жеке фирмалардың жоғары оқу орындарының зерттеулерін қаржыландыруға өте қарқынды түрде қатысу үрдісі мен жоо-ның кәсіпорындармен ынтымақтастығы тоқтаусыз дамуы нақты анықталды. Әдетте ынтымақтастық ол фирмалардың өздерінің жеке зерттеулерін жүргізу барысында жоо ғалымдарын кеңес беруші ретінде қолдануымен басталады. Соңғы кездері ғылыми-зерттеу ұйымдарының университеттік әкімшілігіне тәуелсіз жобалық институттардың саны өсуде, яғни ол институттарда оқытушылар, студенттер мен докторанттар жұмыс жасайды. ЖОО мен өндірістік кәсіпорындардың байланысының тағы бір перспективті формасы ол ғылыми зерттемені өткізу – зерттеулік және ғылыми парктер (Abdiraimova, 2014b). Н. Юрконның жарияламасында Шотландияның жоғары бі-

лім беру жүйесінің ерекшеліктері ашылған. Елде екі білім беру жүйесі қызмет етеді. «Taught» қазақстандық нұсқауға ұқсас, онда дәрістік сабақтар, семинарлар, аралық емтихандар мен тесттерді тапсыру енгізілген. Біріншімен салыстырғанда «Research» бағдарламасы ғылыми зерттеу жүргізіп жатқан адамдарға бағытталған, оның негізі ғылыми жетекшімен бірлескен жұмыс болып табылады. Автордың айтуы бойынша соңғы кездері Батыста қашықтықтан оқыту бағдарламасын қолдану үлкен танымалдылыққа ие (Юрко, 2000). Германияның жоғары білім беруі мен ғылыми қызметі жүйесінің өзіндік айрықша ерекшелігі бар. Е. Франк пен Ч. Опиц «Германияда жоғары білім беруді жетілдіру» мақалаларында, елде университеттік жүйенің бәсекеге қабілеттілігін жоғарылату мәселесі белсенді талқыланып жатқандығын көрсетеді. Саясаткерлер пікір таластыруда жан-жақтылық танытып отыр, Германияда жоғары білімді реформалау жолы арқылы жоғары білікті мамандарды дайындау жүйесін жасау қажеттілігі туып отыр және де ол қатал бәсеке жағдайында тиімді қызмет ете алуы керек. Мақала авторлары Германияның білім беру қызметі нарығының құрылымын түбегейлі өзгертуді ұсынады. Университеттердің иерархиясын қалыптастыру, оларды «бедел менеджментімен» көбірек айналысуға, яғни аса қабілетті студенттерді жұмылдыру үшін және ғылыми зерттеулерді жоғары деңгейде өткізу мүмкіндігіне ие болуға итермелейді (Франк, Опиц 2002).

Қорытынды

Мақаланы тұжырымдай келе Қазақстанда студенттерді ғылыми жұмысқа баулу жүйелік қайта қарауды талап етеді. Ғылыми мансапты таңдауға кедергі келтіретін негізгі себептердің арасында – еңбекақының төмендігі, зерттеуге арналған қажетті материалдық базаның жоқтығы, әлеуметтік жағдайдың төмендігі. Білім және ғылым саясатында жаңа білім технологиясын енгізу мен жаңа ұйымдастырушылық үлгіге сүйенуге тура келеді. Тұрақты когнитивті бағытты құру мен әлеуметтік-кәсіби интеграция негізінде мақсатқа қол жеткізу жастарды инновациялық білім стратегиясына ынталандыруға септігі тиеді. Сөз жоқ, жастар «өмірлік құрылыста» мәжбүрлі түрде бақылауға алынбайды, бірақ, жастардың білім стратегиялары экономикадағы инновациялық бөлімнің кеңеюімен арақатынас орнатуға, еуропалық білім кеңістігіне кірігіп, оның аумақтық тұтастығының кеңеюіне күмән келтіруге жатпайды. Жүргізілген зерттеулердің жинаған тәжірибесі көрсеткеніндей, сұрақ-жауап кезіндегі жеке стандартталған және жартылай құрылымдалған сұхбат тәсілдері бойынша респонденттер жоғары пайызға қол жеткізген. Зерттеудің аталған болжамынан гендерлік белгі бөлінісінде студенттердің ғылыми мотивациясында айырмашылық бар екендігі ғылыми қызметпен айналысуға және білімін жалғастыруға ниетті студенттер арасында айырмашылық бар екендігі көрсетілді.

Әдебиеттер

- Abdikerova G.O., Kylyshbaeva B.N., Duisenova S.M., Altynbekov A.B. Quality education as a basis for professional mobility of youth in the Republic of Kazakhstan // *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 2014. – p.116.
- Abdikerova G.O., G. Abdiraimova Development Prospekts of Education Systems in modernization // *World Academy of Science, Engineering and Technology*. -2012. -№65.
- Abdiraimova G., Duisenova S., Shayakhmetov S. Quality assessment of higher education in Kazakhstan (based on sociological survey results) // *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 2014. Volume 116.
- Abdiraimova G. Scientific, educational strategies of young scientists as representatives of Kazakh middle class // *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2014. – p.116.
- Bourdieu P. *The Forms of Capital* // *Handbook of Theory and Research for the Sociology of education*, edited by J. Richardson. New York: Greenwood, 1986. -258p.
- Butin, Dan W. *Teaching Social Foundations of Education: Contexts, Theories, and Issues*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, 2005. -278p.
- Giddens A. *Sociology*. - Cambridge: Polity press, 1993. - 722p.
- Davis, Dannielle Joy. *Policy Research and the Sociology of Education: Contributions to Understanding the Experiences of Marginalized Populations*. *Journal of Thought*. -2008. Vol. 43, No. 3-4.
- James Arthur, Andrew Peterson. *The Routledge Companion to Education*. NY: Routledge, 2012. -389 p.
- John L. Rury. *Education and Social Change: Themes in the History of American Schooling*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, 2005. -273p.
- Margaret S. Archer. *Social Origins of Educational Systems (Classical Texts in Critical Realism (Routledge))*. - New York: Abingdon, 2013.

- Parsons T. Structure of Social Action 2nd Ed. - California: Free Press, 1976.
- Popper K. In Search of a Better World: Lectures and Essays from Thirty Years 1st Edition. NY: Routledge, 1995. - 241p.
- Sorokin P.A. The Reconstruction Of Humanity. - LLC: The Beacon Press, 2012. - 247p.
- Sadyrova M.S. The role of higher education in the formation of the professional capacity of young people // International Journal of Social Relevance & Concern. -2016. -№9 (4). 15-20p.
- Weber M. Economy and society: An outline of interpretive sociology. Berkeley: University of California Press, 1978. -290p.
- Аженов М.С., Садырова М.С. Социология социальной структуры: учебное пособие / - Алматы : Казак университеті, 2007. -158 с.
- Аралбаева Р.К. Модернизационные процессы высшего образования как социального института в Казахстане: Монография –Талдыкорган: ЖГУ им. И. Жансугурова, 2011. - 235с.
- Әбдірайымова Г.С. Қазақстандағы жоғары білім: әлеуметтік тәжірибелер, субъектілер мен мүдделер (әлеуметтанулық зерттеу нәтижелері бойынша). Алматы: Жібек жолы, 2011. -139б.
- Балашов В.В. Организация научной деятельности молодых ученых и студентов в высшем учебном заведении. Москва: ГАУ, 1997 -125с.
- Бережнова Е.В., Краевский В.В. Основы учебно-исследовательской деятельности студентов: учеб. для среднего профессионального образования. М.: Академия, 2010. -124с.
- Володарская Е. Лебедев С. Управление научной деятельностью (социально-психологические аспекты) // Высшее образование России. – 2010. -№ 1.
- Квиткина Л.Г. Научное творчество студентов. Москва: МГУ, 2002. -108с.
- Леньков Р. Момот А. Координация исследований высшей школы //Высшее образование в России. – 2008. -№ 4.
- Мальшев В., Красильщиков М., Лещенко А. Поиск талантов – с 1курса // Вестник высшей школы. -1990. -№ 6.
- Миронов В.А., Майкова Э.Ю. Социальные аспекты активизации научно-исследовательской деятельности студентов вузов: Монография. Тверь: ТГТУ, 2004. -100 с.
- Петров М.К. Социально-культурные основания развития современной науки. Москва: Букинист, 2012. -232с.
- Ракитов А. Романкова Л. Кадры высшей школы: молодежная политика // Высшее образование в России. -2003. -№ 4.
- Франк Е., Опиц Ч. Совершенствование высшего образования в Германии // Социология образования. -2002. -№ 1.
- Юрко Н. Шотландия: древний клан, имя которому – молодость // Социология образования. -2001. -№ 9.

References

- Abdikerova G.O., Kylyshbaeva B.N., Duisenova S.M., Altynbekov A.B. (2014) Quality education as a basis for professional mobility of youth in the Republic of Kazakhstan. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 116 p.
- Abdikerova G.O., Abdiraiymova G. (2012) Development Prospects of Education Systems in modernization // *World Academy of Science, Engineering and Technology* № 65.
- Abdiraiymova G., S. Duisenova, S. Shayakhmetov (2014) Quality assessment of higher education in Kazakhstan (based on sociological survey results). *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 116, 21 February.
- Abdiraiymova G. (2014) Scientific, educational strategies of young scientists as representatives of Kazakh middle class. *Procedia Social and Behavioral Sciences*. № 116.
- Azhenov M.S., Sadyrova M.S. *Sotsiologiya sotsial'noy struktury: uchebnoye posobiye* [Sociology of social structure: textbook]. Almaty: Kazakh, Universiteti, 158 p.
- Aralbaeva R.K. (2011) *Modernizatsionnyye protsessy vysshego obrazovaniya kak sotsial'nogo instituta v Kazakhstane: Monografiya* [Modernization processes of higher education as a social institution in Kazakhstan: Monograph] Taldykorgan: Zh. I. Zhan-sugurova, 235p.
- Abdiraiymova G.S. (2011) *Kazaqstandagi jogari bilim: aleumettik tajiribeler, subektiler men muddeler (aleumettanulyk zertteu natijeleri boyynsha)* [Social experiments, subjects and interests of higher education in Kazakhstan (according to the results of sociological research)]. Almaty: «Jibek joly», 139 p.
- Balashov V.V. (1997) *Organizatsiya nauchnoy deyatel'nosti molodykh uchenykh i studentov v vysshem uchebnom zavedenii* [Organization of scientific activities of young scientists and students in higher education institutions]. Moscow: GAU, 125 p.
- Berezhnova E.V., Krayevsky V.V. (2010) *Osnovy uchebno-issledovatel'skoy deyatel'nosti studentov: ucheb. dlya srednego professional'nogo obrazovaniya*. [Fundamentals of teaching and research activities of students: Textbook. for secondary vocational education.]. M.: Academy, 124 p.
- Bourdieu P. (1986) *The Forms of Capital*. Handbook of Theory and Research for the Sociology of education. edited by J. Richardson. New York: Greenwood.
- Dan W. Butin Lawrence (2005) *Teaching Social Foundations of Education: Contexts, Theories, and Issues*. Erlbaum Associates.
- Davis, Dannielle Joy (2008) *Policy Research and the Sociology of Education: Contributions to Understanding the Experiences of Marginalized Populations*. *Journal of Thought*, Vol. 43, No. 3-4, Fall-Winter.
- Giddens A. (1993) *Sociology*. Cambridge: Polity press.
- James Arthur; Andrew Peterson (2012) *The Routledge Companion to Education*. Routledge.
- John L. Rury Lawrence (2002) *Education and Social Change: Themes in the History of American Schooling*. Erlbaum Associates.
- Kvitkina L.G. (2002) *Nauchnoye tvorchestvo studentov* [Scientific creativity of students]. Moscow: MGU. 108p.
- Lenkov R. Mомot A. (2008) *Koordinatsiya issledovaniy vysshey shkoly* [Coordination of Higher School Studies]. Higher Education in Russia. № 4.

Malyshev V., Krasilshchikov M., Leshchenko A. (1990) Poisk talantov – s 1kursa [Search for talents - from the year] // Herald of the Higher School. № 6.

Mironov V.A., Maikova E.Yu. (2004) Sotsial'nyye aspekty aktivizatsii nauchno-issledovatel'skoy deyatel'nosti studentov vuzov: Monografiya [Social aspects of activation of research activities of university students: Monograph]. Tver: TSTU. 100 p.

Margaret S. Archer (2013) Social Origins of Educational Systems (Classical Texts in Critical Realism (Routledge)). New York. This edition first published by Routledge 2 Park Square, Milton Park, Abingdon, OXON ISBN: 978-0-415-63903-3.

Petrov M.K. (2012) Sotsial'no-kul'turnyye osnovaniya razvitiya sovremennoy nauki [Socio-cultural grounds for the development of modern science]. Moscow: Bukinist. 232p.

Rakitov A. Romankova L. (2003) Kadry vysshey shkoly: molodezhnaya politika [Higher School Staff: Youth Policy]. Higher Education in Russia, № 4.

Talcott Parsons (1967) Structure of Social Action 2nd Ed. Free Press; 2 edition.

Karl Popper (1995) In Search of a Better World: Lectures and Essays from Thirty Years 1st Edition Routledge; 1 edition.

Pitirim Aleksandrovich Sorokin (2012) The Reconstruction Of Humanity. Literary Licensing, LLC.

Sadyrova M.S. (2016) The role of higher education in the formation of the professional capacity of young people. International Journal of Social Relevance & Concern №9(4), 15-20 p.

Volodarskaya E. Lebedev S. (2001) Upravleniye nauchnoy deyatel'nost'yu (sotsial'no-psikhologicheskiye aspekty) [Management of scientific activity (social and psychological aspects)]. Higher education in Russia. № 1.

Frank E., Opitz Ch. (2002) Sovershenstvovaniye vysshego obrazovaniya v Germanii [Improvement of higher education in Germany]. Sociology of Education. № 1

Weber M. Economy and society: An outline of interpretive sociology. Berkeley: University of California Press, 1978.

Yurko N. (2001) Shotlandiya: drevniy klan, imya kotoromu – molodost' [Scotland: an ancient clan whose name is youth]. Sociology of Education. № 9.